

UCHWAŁA

Dnia 12 grudnia 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Strzelczyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Monika Koba

SSN Marian Kocon

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie z powództwa K. W. i M. W.
przeciwko (...) Bankowi S.A. w W.
o zapłatę,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 12 grudnia 2019 r.,
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Okręgowy w L.
postanowieniem z dnia 31 stycznia 2019 r., sygn. akt II Ca (...),

"Czy prowizja za udzielenie kredytu konsumenckiego jest kosztem dotyczącym całego okresu obowiązywania umowy, który w przypadku spłaty kredytu przed terminem określonym w umowie ulega obniżeniu na podstawie art. 49 ust. 1 ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (Dz.U. Nr 126, poz. 715 ze zm.) o okres, o który skrócono czas obowiązywania umowy, czy też kosztem, który nie dotyczy okresu obowiązywania umowy?"

podjął uchwałę:

Przewidziane w art. 49 ust. 1 ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (jedn. tekst: Dz.U. 2019 r., poz. 1083) uprawnienie konsumenta do obniżenia całkowitego kosztu kredytu w przypadku jego spłaty w całości przed terminem określonym w umowie obejmuje także prowizję za udzielenie kredytu.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 28 grudnia 2017 r. Sąd Rejonowy w L. zasądził na rzecz powodów K. W. i M. W. od (...) Banku Spółki Akcyjnej w W. kwotę 15.782,74 złotych tytułem zwrotu częściowej prowizji od udzielonego kredytu w związku z jego przedterminową spłatą.

Jak ustalił Sąd Rejonowy strony zawarły w dniu 30 marca 2016 r. umowę o kredyt w wysokości 153.764,04 złotych na okres 20-u miesięcy, przy czym umówiona prowizja banku z tytułu udzielenia kredytu stanowiła 11% kwoty brutto kredytu i wyniosła 16.914,04 złotych. Składały się na nią określone procentowo marża banku, koszt ryzyka i koszt kapitału. W dniu 30 listopada 2016 r. powodowie dokonali przedterminowej spłaty całego kredytu. W związku z tym zwrócili się do pozwanego o zapłatę części prowizji obliczoną proporcjonalnie do okresu, przez który korzystali ze środków pieniężnych kredytu do przewidzianego w umowie okresu spłaty kredytu.

Pozwany Bank odmawiał spełnienia świadczenia podnosząc, że prowizja za udzielenie kredytu jest wynagrodzeniem za jednorazowe czynności związane z udzieleniem kredytu, oceną zdolności kredytowej, przygotowaniem umowy kredytowej i jej wysokości i nie jest powiązana, czy też uzależniona od okresu obowiązywania umowy kredytowej, wobec czego nie podlega zwrotowi na podstawie art. 49 ustawy z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r., poz. 1083, dalej jako u.k.k.).

Przy rozpoznaniu apelacji pozwanego Banku wniesionej od wyroku Sądu pierwszej instancji powstało zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, które Sąd Okręgowy w L. przedstawił do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu.

Sąd Okręgowy wskazał, że w orzecznictwie pojawiły się znaczne rozbieżności na tle wykładni art. 49 ust. 1 u.k.k. dotyczące zakresu obniżenia całkowitego kosztu kredytu konsumenckiego w przypadku jego przedterminowej spłaty, w szczególności oceny, czy skutkiem wcześniejszej spłaty kredytu konsumenckiego jest proporcjonalne obniżenie wszystkich kosztów wchodzących w skład całkowitego kosztu kredytu, czy tylko tych, które dotyczą okresu, o który skrócono okres kredytowania. Z pierwszej z podanych przez Sąd grupy orzeczeń wynika, iż powyższy przepis wymaga wykładni celowościowej, mającej na celu

ochronę konsumentów. W przypadku wcześniejszej spłaty kredytu konsumenckiego następuje obniżenie wszystkich możliwych kosztów kredytu (objętych zakresem całkowitego kosztu kredytu), niezależnie od ich charakteru i od tego, kiedy koszty te zostały faktycznie poniesione przez kredytobiorcę. Art. 49 ust. 1 u.k.k. nie wyłącza przedmiotowo możliwości obniżenia żadnego z kosztów określonych w art. 5 pkt 6 u.k.k. Obniżenie kosztów ma charakter proporcjonalny, tj. ograniczone jest do okresu od dnia faktycznej spłaty do dnia ostatecznej spłaty określonej w umowie. Intencją ustawodawcy było, aby nie różnicować możliwości obniżenia kosztu kredytu w zależności od tego, jaki charakter ma ten koszt i w jakim czasie został poniesiony. Istotą i celem tego rozwiązania jest ustanowienie proporcjonalnej redukcji całkowitego kosztu kredytu niezależnie od tego, w jaki sposób koszt ten został określony i kiedy został poniesiony przez kredytobiorcę. W odniesieniu do drugiej grupy orzeczeń Sąd podał, że stanowisko, iż w przypadku wcześniejszej spłaty kredytu konsumenckiego proporcjonalnemu obniżeniu podlegają tylko te koszty wchodzące w skład całkowitego kosztu kredytu, które dotyczą okresu, o który skrócono czas obowiązywania umowy, oparte jest na wykładni językowej art. 49 ust. 1 u.k.k., pozwalającej na rozróżnienie dwóch rodzajów kosztów, które wchodzą w zakres pojęcia „całkowity koszt kredytu”, zdefiniowanego w treści art. 5 pkt 6 u.k.k. Zdaniem Sądu odwoławczego usunięcie wątpliwości interpretacyjnych w tym zakresie nie jest możliwe w oparciu o definicje pojęć zawarte w art. 5 u.k.k. Ustawa ta wyróżnia wyłącznie odsetkowe i pozaodsetkowe koszty kredytu. Sąd miał na uwadze możliwość pojawienia się ograniczenia ochrony kredytobiorcy - konsumenta, który dochodząc proporcjonalnej redukcji kosztów zobowiązany będzie wykazać, że koszty te dotyczą okresu, o który skrócono okres kredytowania, co może budzić wątpliwości celowościowe i systemowe. Prowizja za udzielenie kredytu może być postrzegana jako dodatkowe wynagrodzenie za korzystanie z pieniędzy kredytodawcy, a zatem jako opłata dotycząca całego okresu kredytowania. Sąd odwołał się także do art. 36a u.k.k., który określa sposób obliczenia maksymalnej wysokości pozaodsetkowych kosztów kredytu, co może wskazywać na powiązanie wszystkich pozaodsetkowych kosztów kredytu z okresem kredytowania. Za takim rozumieniem art. 49 ust. 1 u.k.k. mogą również przemawiać: art. 50 u.k.k., który przewiduje możliwość zastrzeżenia

przez kredytodawcę w umowie prowizji za spłatę kredytu przed terminem, art. 28a u.k.k., który przewiduje zwrot opłat i innych kosztów uiszczonych przed zawarciem umowy, w przypadku, gdy umowa nie została zawarta lub kwota kredytu nie została wypłacona przez kredytodawcę oraz art. 54 ust. 4 u.k.k. traktujący o skutkach odstąpienia od umowy, w postaci tego, że kredytodawcy nie przysługują żadne inne opłaty, z wyjątkiem bezzwrotnych kosztów poniesionych przez niego na rzecz organów administracji publicznej. Skoro poniesione przez konsumenta pozaodsetkowe koszty kredytu związane z przygotowaniem umowy nie przysługują kredytodawcy w przypadku niezawarcia umowy, niewypłacenia kwoty kredytu lub odstąpienia od umowy przez konsumenta, to można wywodzić, że podlegają one również proporcjonalnemu obniżeniu w przypadku przedterminowej spłaty kredytu.

W zdaniu odrębnym zgłoszonym do przedstawienia pytania prawnego zostało podniesione, że z wykładni gramatycznej art. 49 ust. 1 u.k.k. jednoznacznie wynika, iż obniżenie obejmuje te koszty, które dotyczą okresu, o który skrócono czas obowiązywania umowy, a nie obejmuje wszystkich kosztów składających się na całkowity koszt kredytu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ustawa z dnia 12 maja 2011 r. o kredycie konsumenckim, na tle której powstało przedstawione zagadnienie prawne, transponuje do polskiego porządku prawnego dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/48/WE z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylającej dyrektywę 87/102/EWG (dalej jako Dyrektywa 2008/48/WE).

Zgodnie z art. 49 ust. 1 u.k.k. w przypadku spłaty całości kredytu przed terminem określonym w umowie, całkowity koszt kredytu ulega obniżeniu o te koszty, które dotyczą okresu, o który skrócono czas obowiązywania umowy, chociażby konsument poniósł je przed tą spłatą. Według art. 49 ust. 2 tej ustawy w przypadku spłaty części kredytu przed terminem określonym w umowie, ust. 1 stosuje się odpowiednio.

Prawodawca unijny w art. 16 ust. 1 dyrektywy 2008/48/WE przyjął, że konsument ma prawo w każdym czasie spłacić w całości lub w części swoje zobowiązania wynikające z umowy o kredyt. W takich przypadkach jest on

uprawniony do uzyskania obniżki całkowitego kosztu kredytu, na którą składają się odsetki i koszty przypadające na pozostały okres obowiązywania umowy.

Z kolei art. 5 pkt 6 u.k.k. definiując całkowity koszt kredytu, określa go jako „wszelkie koszty, które konsument jest zobowiązany ponieść w związku z umową o kredyt, w szczególności: a) odsetki, opłaty, prowizje, podatki i marże jeżeli są znane kredytodawcy oraz b) koszty usług dodatkowych, w szczególności ubezpieczeń, w przypadku gdy ich poniesienie jest niezbędne do uzyskania kredytu lub do uzyskania go na oferowanych warunkach, - z wyjątkiem kosztów opłat notarialnych ponoszonych przez konsumenta”, a jego wspólnotowy odpowiednik - art. 3 pkt g dyrektywy 2008/48/WE - wskazuje, że „całkowity koszt kredytu ponoszony przez konsumenta” oznacza wszystkie koszty łącznie z odsetkami, prowizjami, podatkami oraz wszelkimi innymi opłatami, które konsument jest zobowiązany ponieść w związku z umową o kredyt, które to koszty znane są kredytodawcy, z wyjątkiem kosztów notarialnych; uwzględniane są tu także koszty usług dodatkowych związanych z umową o kredyt, w szczególności składki z tytułu ubezpieczenia, jeżeli, dodatkowo, zawarcie umowy dotyczącej usługi jest niezbędne do uzyskania kredytu lub do uzyskania go na oferowanych warunkach.

Artykuł 22 Dyrektywy 2008/48/WE, zatytułowany „Harmonizacja i bezwzględnie wiążący charakter niniejszej dyrektywy” w ust. 1 stanowi, że „W zakresie, w jakim niniejsza dyrektywa zawiera zharmonizowane przepisy, państwa członkowskie nie mogą utrzymywać w swoim prawie krajowym ani wprowadzać do niego przepisów odbiegających od tych, które zostały ustanowione w niniejszej dyrektywie”.

Przystępując do Unii Europejskiej, Polska, na mocy Traktatu Ateńskiego zawartego 16 kwietnia 2003 r., od dnia akcesji jest związana postanowieniami traktatów założycielskich i wspólnotowych aktów prawnych przyjętych przed dniem przystąpienia. W konsekwencji Polska stała się również adresatem dyrektyw, o ile są one skierowane do wszystkich państw członkowskich. W zakresie umów o kredyt konsumencki taką powszechną dyrektywą jest Dyrektywa 2008/48/WE.

Uwzględniając powyższe relacje pomiędzy prawem unijnym i prawem krajowym należy podnieść, że już po przedstawieniu niniejszego zagadnienia, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) wyrokiem z 11 września 2019 r.

w sprawie C-383/18 Lexitor sp. z o.o. przeciwko Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo - Kredytowej im. Franciszka Stefczyka, Santander Consumer Bank S.A. oraz mBank S.A. dokonując wykładni art. 16 ust. 1 dyrektywy Rady 2008/48/WE wskazał, że przepis ten należy interpretować w ten sposób, że prawo konsumenta do obniżki całkowitego kosztu kredytu w przypadku wcześniejszej spłaty kredytu obejmuje wszystkie koszty, które zostały nałożone na konsumenta.

W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia TSUE podniósł, że art. 3 lit. g) omawianej dyrektywy definiuje „całkowity koszt kredytu” jako obejmujący wszystkie koszty, łącznie z odsetkami, prowizjami, podatkami oraz wszelkimi innymi opłatami, które konsument jest zobowiązany ponieść w związku z umową o kredyt, które to koszty znane są kredytodawcy, z wyjątkiem kosztów notarialnych. Definicja ta nie zawiera zatem żadnego ograniczenia dotyczącego okresu obowiązywania danej umowy o kredyt.

Ponieważ analiza porównawcza różnych wersji językowych art. 16 ust. 1 Dyrektywy 2008/48 nie pozwala na ustalenie dokładnego zakresu przewidywanej przez ten przepis obniżki całkowitego kosztu kredytu, TSUE odwołując się do swego utrwalonego orzecznictwa uwzględnił przy dokonaniu wykładni tego przepisu prawa Unii nie tylko jego brzmienie, ale także kontekst oraz cele regulacji, której część on stanowi.

Odnosząc się do tego kontekstu przypomniał, że art. 8 dyrektywy 87/102, która została uchylona i zastąpiona przez dyrektywę 2008/48, przewidywał, że konsument „zgodnie z prawem przewidzianym w państwie członkowskim [...] ma prawo do słusznego zmniejszenia całkowitego kosztu kredytu”. Natomiast art. 16 ust. 1 dyrektywy 2008/48 skonkretyzował prawo konsumenta do obniżenia kosztu kredytu w przypadku przedterminowej spłaty poprzez zastąpienie ogólnego pojęcia „słusznego zmniejszenia” bardziej precyzyjnym pojęciem „obniżki całkowitego kosztu kredytu” i dodanie, że owa obniżka powinna dotyczyć „odsetek i kosztów”.

Jeśli chodzi o cel dyrektywy 2008/48 TSUE uznał, że polega on na zapewnieniu wysokiego poziomu ochrony konsumentów (zob. podobnie wyrok z dnia 6 czerwca 2019 r., Schyns, C-58/18, EU:C:2019:467, pkt 28 i przytoczone tam

orzecznictwo). Ów system ochrony opiera się na założeniu, że konsument jest stroną słabszą niż przedsiębiorca zarówno pod względem możliwości negocjacyjnych, jak i ze względu na stopień poinformowania (zob. podobnie wyrok z dnia 21 kwietnia 2016 r., Radlinger i Radlingerová, C-377/14, EU:C:2016:283, pkt 63). Ochronę tę ma gwarantować art. 22 ust. 3 Dyrektywy 2008/48 zobowiązujący państwa członkowskie do zapewnienia, aby przepisy, które przyjmują one w celu wykonania dyrektywy, nie mogły być obchodzone poprzez sposób formułowania umów.

W ocenie TSUE skuteczność prawa konsumenta do obniżki całkowitego kosztu kredytu byłaby osłabiona, gdyby obniżenie kredytu mogło ograniczyć się do uwzględnienia jedynie kosztów przedstawionych przez kredytodawcę jako zależne od okresu obowiązywania umowy, wysokość i podział kosztów są określane jednostronnie przez bank, a rozliczenie kosztów może obejmować pewną marżę zysku. TSUE podzielając opinię rzecznika generalnego podkreślił, że zakres swobody działania, jakim dysponują instytucje kredytowe w swoich rozliczeniach i organizacji wewnętrznej, w praktyce bardzo utrudnia określenie przez konsumenta lub sąd kosztów obiektywnie związanych z okresem obowiązywania umowy.

Według TSUE włączenie kosztów, które nie zależą od okresu obowiązywania umowy, do obniżki całkowitego kosztu kredytu nie może w sposób nieproporcjonalny działać na niekorzyść kredytodawcy. Jego interesy są uwzględniane w drodze, po pierwsze, art. 16 ust. 2 Dyrektywy 2008/48, który przewiduje prawo kredytodawcy do otrzymania rekompensaty za ewentualne koszty bezpośrednio związane z przedterminową spłatą kredytu, oraz po drugie, art. 16 ust. 4 tej Dyrektywy, który przyznaje państwom członkowskim dodatkową możliwość zapewnienia, aby rekompensata była dostosowana do warunków kredytu i warunków rynkowych dla ochrony interesów kredytodawcy.

TSUE zauważył też, że w przypadku wcześniejszej spłaty kredytu kredytodawca wcześniej odzyskuje pożyczoną sumę, która jest wówczas dostępna do celów ewentualnego zawarcia nowej umowy o kredyt.

Uwzględniając powyższe rozważania TSUE odpowiedział na pytanie prejudycjalne, że art. 16 ust. 1 Dyrektywy 2008/48 należy interpretować w ten sposób, iż prawo konsumenta do obniżki całkowitego kosztu kredytu w przypadku

wcześniejszej spłaty kredytu obejmuje wszystkie koszty, które zostały nałożone na konsumenta. Zgodnie ze stanowiskiem TSUE, redukcja całkowitego kosztu kredytu obejmuje także koszty o charakterze jednorazowym, których wysokość nie ma żadnego związku z okresem kredytowania.

Kompetencja do dokonania przez TSUE wiążącej wykładni omawianej Dyrektywy wynika z treści art. 267 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana Dz. Urz. UE C 202 z 2016 r., s. 47 dalej TFUE). Zgodnie z jego treścią Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej jest właściwy do orzekania w trybie prejudycjalnym o wykładni Traktatów oraz o ważności i wykładni aktów przyjętych przez instytucje, organy lub jednostki organizacyjne Unii, co oznacza, że dokonana przez Trybunał wykładnia wspomnianych aktów ma charakter wiążący. Jeżeli zatem TSUE dokonał wykładni konkretnego przepisu prawa unijnego, np. zawartego w dyrektywie, przesądzając, który z dwóch lub więcej potencjalnie wchodzących w grę sposobów rozumienia tego przepisu uważa za prawidłowy to taki sam sposób interpretacji powinien być przyjmowany w później wydawanych wyrokach sądów krajowych, w których znajdzie zastosowanie ten przepis.

W wyroku z dnia 13 listopada 1999 r., w sprawie C-106/89 Trybunał Sprawiedliwości wskazał, że wynikające z dyrektywy zobowiązanie państw członkowskich do osiągnięcia rezultatu przewidzianego przez dyrektywę, podobnie jak przewidziany na mocy art. 5 Traktatu (przenumerowanego przez Traktat z Amsterdamu na art. 10 WE [a po wejściu w życie Traktatu z Lizbony - na art. 4 ust. 3 TUE]) obowiązek podjęcia wszelkich właściwych środków ogólnych lub szczególnych w celu zapewnienia wykonania tego zobowiązania, ciąży na wszystkich organach państw członkowskich, w tym, w ramach ich jurysdykcji, również na sądach. Wynika stąd, że stosując prawo krajowe, bez względu na to, czy sporne przepisy zostały przyjęte przed czy po wydaniu dyrektywy, sąd krajowy, który musi dokonać jej wykładni, powinien tego dokonać, tak dalece jak to tylko możliwe, zgodnie z brzmieniem i celem dyrektywy, po to, by osiągnąć przewidywany przez nią rezultat, i w ten sposób zastosować się do wymogów przepisu art. 189 akapit trzeci Traktatu (przenumerowanego przez Traktat

z Amsterdamu na art. 249 akapit trzeci WE (a po wejściu w życie Traktatu z Lizbony - na art. 288 akapit czwarty TFUE).

Zasada powszechnego związania wykładnią prawa unijnego dokonana przez TSUE wynika z istoty i funkcji postępowania prejudycjalnego oraz autonomii prawa unijnego względem prawa krajowego znajduje potwierdzenie w orzecznictwie samego Trybunału (zob. wyroki: z dnia 27 marca 1980 r., 61/79; z dnia 4 czerwca 2009 r., C-8/08, 10 kwietnia 1984 r., C-14/83, oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. m. in. wyroki z dnia 10 kwietnia 2019 r., II UK 504/17, z dnia 5 grudnia 2019 r., III PO 7/18, postanowienie składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 2 sierpnia 2018 r., III UZP 4/18, OSNP 2018 nr 12, poz. 165). Orzeczenie TSUE, wiąże sądy krajowe, skoro wydanie przez sąd krajowy orzeczenia z oczywistym naruszeniem wyroku TSUE może stanowić podstawę odpowiedzialności państwa członkowskiego za szkody wyrządzone jednostkom wskutek naruszenia prawa wspólnotowego (zobacz np. wyrok ETS z 30 września 2003 r., w sprawie C-224/01 Köbler, pkt 56 i 57).

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 390 § 1 k.p.c. rozstrzygnął jak wyżej zagadnienie prawne przedstawione w zakresie prowizji za udzielenie kredytu konsumenckiego, stanowiącej element całkowitych kosztów kredytu, o których mowa w art. 49 ust. 1 u.k.k.